

Ισόπεδος διάβασις

ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΠΑΓΙΩΡΓΗ

ΣΤΑΪΝΕΡ ΕΝΑΝΤΙ ΧΑΪΝΤΕΓΚΕΡ

ΕΙΣΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΑΤΑΔΙΚΗ

«Τόσο ο ναζισμός όσο και η οντολογική ανθρωπολογία του "Είναι και Χρόνος" υποσημειώνουν τη συγκεκριμένη φύση της λειτουργίας του ανθρώπου στον κόσμο, την αρχέγονη ιερότητα του χεριού και του σώματος. Αμφότερα εξάγουν τη μυστικιστική συγγένεια ανάμεσα στον εργάτη και στα εργαλεία του μέσα σε μια υπαρξιακή αθωότητα που πρέπει να εξαγισθεί από τις προσποιήσεις και τις ψευδοισθιότητες της αφηρημένης διάνοιας. Αυτή η έμφραση συνοδεύεται από μια στενά συσχετιζόμενη εμμονή στις ρίζες, στις συγγένειες αίματος και μνήμης που ένα αυθεντικό ανθρώπινο ον καλλιεργεί με τη γενεθλία γη του.

Η χαϊντεγκεριανή ρητορική της οικειότητας, της οργανικής συνέχειας, η οποία συνέχει τους ζωντανούς με τους πεθαμένους προγόνους που κείτονται κοντά, εύκολα ταυριάζει στη ναζιστική λατρεία του "αίματος και της γης". Συνακόλουθα, οι κιτλερικές καταγγελίες των "ξεριζωμένων κοσμοπολιτών", του αστικού συρφετού και της άστεγης инτελιγκέντσιας, που ζουν παρασιτικά στη μοδάτη επιφάνεια της κοινωνίας, εναρμονίζονται άμεσα με τη χαϊντεγκεριανή κριτική των "πολλών", της τεχνολογικής νεοτεχνικότητας, της ακούραστης δραστηριοποίησης του αυθεντικού είναι.

Το αξίωμα ότι το Άουφνιτς και το Μπέλεσεν οροθετούν κάποιο σημείο μηδέν στην κατάσταση του ανθρώπου είναι πλέον κοινοτοπία. Για έναν φιλόσοφο και αυτίτητη μάρτυρα, για ένα ανθρώπινο ον που διαθέτει αισθήματα και το οποίο έχει εμπλακεί στα σχετικά γεγονότα, το να μη λείει απολύτως τίποτα ισοδυναμεί με συνενοχή.»

Γκ. Στάινερ, «Χαϊντεγκερ», σ. 192-193.

Εναντι και όχι εναντίον – αυτό άλλωστε είναι το πένθιμο στοίχημα που βάζει ο Εβραϊός διανοητής, διαβάζοντας και επανεκτιμώντας τον Γερμανό φιλόσοφο στο προσφάτως εκδοθέν δοκίμιο του («Χαϊντεγκερ», μετ. Ασπμίνια Καραβανιά, επιμ. Γκόλφω Μαγγίνη, εκδόσεις Πατάκι –στην αγγλική είχε κυκλοφορήσει το 1976).

Βιβλίο αμφιταλαντευόμενο, διψυχο και συχνά στραβοδρόμιο και πικράντερο, καθότι ο συγγραφέας εξαναγκάζεται να φτύνει δηλητήριο εκεί ακριβώς που φυλάει. Από τη μια ο διανοητής του Μέλανα Δρυμού είναι ο «μυστικός βασιλιάς της σκέψης», όπος τον αποκάλεισε η Χάνα Άρεντ (Εβραία κι αυτή), κι από την άλλη ο άνθρωπος που συμπορεύτηκε με τους ναζί, δεν μίλησε ποτέ για το Ολοκαύτωμα και μέχρι τέλους παρέμεινε «παλιός» Γερμανός, πολίτης της Βαϊμάρης, με όλα όσα αυτό συνεπάγεται.

Ο μέσος αναγνώστης διερωτάται: Γιατί να ασχολούμαστε με έναν φιλόσοφο που πιθανότατα αποδείχτηκε «ανθρώπινα, ένας ηλικιωμένος επαρχιώτης, στοιχειωμένος από πανουργία, φιλοδοξία και αγροτικές παραδόσεις απόκρυψης και εκμετάλλευσης»; Όσο του επιτρέπει το εβραϊκό του μένος, ο Στάινερ προσπαθεί να παραμείνει δίκαιος και νηφάλιος. Επιχειρεί λοιπόν να αποδώσει, κατά το δυνατόν, τη σκέψη του Γερμανού με την εμφανέστατη υστεροβουλία ότι, εντέλει, η στάση του ανδρός αποδεικνύεται –εκ του μακρόθεν έστω– οινειό συνένοχος της ναζιστικής θηριωδίας.

Οι απλοποιήσεις, εν προκειμένω, επέχουν θέση δικανικών επιχειρημάτων: ακόμη κι όταν ο Στάινερ παραδέχεται την αναρμοδιότητά του να διαβάσει «τεχνικά» κείμενα σαν το «Είναι και Χρόνος» ή το «Ο Καντ και το πρόβλημα της μεταφυσικής» (ομολογεί άλλωστε ότι «δεν είναι επαγγελματίας φιλόσοφος»), η ιδιότητα του ως επαρκούς αναγνώστη και αναγνωρισμένου κατόχου της δικτακής παιδείας τού δίνει το ελεύθερο να επιτυγχάνει ευτυχώς συνοψισμούς, δύσκολους συσχετισμούς και, κυρίως, να παραμείνει κοντά στην κρισιμότητα των κειμένων.

Χωρίς υπερβολή μπορούμε να πούμε ότι ο Στάινερ έχει κατακυριευτεί από το σπάνιο θάμβος της σκέψης του Γερμανού και, αν

Μάρτιν Χαϊντεγκερ (1889-1976).

“ Ο Στάινερ έχει κατακυριευτεί από το σπάνιο θάμβος της σκέψης του Γερμανού και, αν υπήρχε έστω και ένα κείμενο απόρριψης του ναζισμού, είναι βέβαιο ότι το βιβλίο του θα έδειχνε μεγαλύτερη γενναιοδωρία απ’ όση δείχνει ”

υπήρχε έστω και ένα κείμενο απόρριψης του ναζισμού, είναι βέβαιο ότι το βιβλίο του θα έδειχνε μεγαλύτερη γενναιοδωρία απ’ όση δείχνει. Ασφαλώς, το ζητούμενο δεν αφορά ποσοστιαίες αναλογίες εκθρόνισης και συναινεσης. Εφόσον αποδίδουμε κρατικό κύρος και υπερχρονικότητα στα μεγάλα έργα του πνεύματος, ευνόπη είναι να δεχόμαστε κάθε εμπόδιο προς αυτή την κατεύθυνση. Παρά τις διακυμάνσεις του και τις μοιραίες ανεπάρκειές του, το βιβλίο του Στάινερ εντέλει αποδεικνύεται έντομο, περιουσιώδες και διδακτικό για τον Έλληνα αναγνώστη.

Επ’ αυτού –για τον ντόπιο αναγνώστη του Χαϊντεγκερ δηλαδή– οφείλουμε να προσθέσουμε κάποιες «ξεναγικές» χαρακτηριστικές παρατηρήσεις. Ελληνιστί υπάρχει το «Είναι και Χρόνος» (σε μετάφραση Γιάννη Γαβάρη, εκδόσεις Δωδώνη) και άλλα κείμενα, όπως: «Τι είναι μεταφυσική», «Εισαγωγή στη μεταφυσική», «Τι είναι η φιλοσοφία», «Πράγμα για τον ανθρώπινο» κ.λπ. Πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι η ανάγνωση του βασικού του έργου δεν απαιτεί απλώς αναγνωστική διάθεση.

Για να θέσει το πρόβλημα του Είναι, ο Χαϊντεγκερ επιχειρήσει μια γιγαντιαία αποδόμηση της

δυτικής σκέψης. Πάοσιος, δηλαδή, να μιλήσει όπως κανείς δεν μίλησε. Όλες οι γνωστές έννοιες (συνειδηση, αναφορικότητα, άνθρωπος, γνώση, υποκείμενο, εσωτερικότητα, αντικείμενο, λογική, αφηρημένος χωρο-χρόνος) παραδόξως απουσιάζουν. Αυτή η αλλόκοτη οσολομωτική που εγγίζει την κρυπτογραφία και παγώνει τον αναγνώστη αντιζωίζει με σαφέστερες περιγραφές των εργαλείων, όπου «ελίδα τη σελίδα» ανακαλύπτουμε μια αφανή πραγματικότητα, η οποία μας είναι εκπληκτικά οικεία.

Η βαθύτητα, με άλλα λόγια, υπηρετείται από την περιγραφή της ανανοματοδότησης του προφανούς (π.χ., την κλασική ανάλυση της χρώσης με τους σφαιρούς), της συνύπαρξής με τους άλλους, της κατάπτωσης που επιφέρει η υπνωτική καθημερινότητα (που είναι και ανάλυση της μαζικής δημοκρατίας κατά μία έννοια).

Σύμφωνα με μια σημαντική ρήση του Σέλλινγκ, η γερμανική φιλοσοφία ταυτίζεται απολύτως με την ιστορία του γερμανικού έθνους (σκέψη την οποία αντιπαραβίβει ο Στάινερ για ενόπλιους λόγους). Θέλουμε να πούμε ότι ακόμη και το έτος έκδοσης του «Είναι και Χρόνος» (1927), ειδικά αυτό, αποτελεί βασικό γνώρισμα του έργου. Ο Χαϊντεγκερ γράφει στα χρόνια της εγκλωβισμένης Γερμανίας, όταν η ίδια η χώρα τελεί υπό διεθνή απομωνωση. Δεν πρόκειται για φιλοσοφία της οργής και της εθνικής αναστάσις, η λήθη του Είναι υπερβαίνει κάθε άμεσο δεδομένο, με τη διαφορά ότι η ανάδειξη της υπαρξιακής «απόφρασης» που αποφασίζει να εξέλθει από την κατάπτωση και να αναδοχθεί την αλήθεια του Είναι παραπέμπει σε μίαν ελίτ που υπερφαλαγγίζει συντηρητικά τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης.

Με αυτό δεν παρέχουμε επιχειρήματα στην οργή του Στάινερ, απλώς καταδεικνύουμε το εθνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο κυοφορήθηκε το βιβλίο. Ειμώδως, η κριτική που ασκείται συγγενεί με τον Σπένγκλερ, με τον Μαρξ, με τα γραπτά του Λούκατς και του Γουόνγκερ. «Η αγωνία είναι η θεμελιώδης διάθεση που μας θέτει έναντι του μηδενός. Άρα, το Είναι του όντος καθίσταται κατανοητό μόνο αν το Νταζίν εμπέμει μέσα στο μηδέν» («Ο Καντ και το πρόβλημα της μεταφυσικής», §43).

Ο ΓΡΙΦΟΣ ΤΟΥ ΣΤΑΪΝΕΡ

Σοβεί ένα ζήτημα στα έργα της σκέψης που, παραδομένο συχνά στο αυτονόπη, εξακολουθεί να επανέρχεται αλώβητο: Μπορούμε να ανάγουμε το έργο στα δεδομένα της εποχής και της βιογραφίας ή ισχύει το αντίθετο; Ο Πλάτων, για παράδειγμα, έγραψε την «Πολιτεία» του μισώντας την αθηναϊκή δημο-

κρατία. Ο Μακιαβέλι και ο Βίκο σπούδασαν τα δεδομένα της εποχής τους. Αρκεί αυτό; Αν αρκούσε, τότε τα έργα θα έμοιαζαν με φρούτα που, μόλις μαγαγιατέψουν, ρίχνονται στον κάλαθο. Ο Στάινερ τα γνωρίζει όλα αυτά, πλην όμως λόγω εθνικότητας αδυνατεί να απουσιάζει τους συχνά πρόδρους συσχετισμούς του Χαϊντεγκερ

με τον εθνικοσοσιαλισμό. Πράγματι, το «σπίτι στο δάσος» και το «αίμα και κόμα» αποτελούν αρχέτυπα του γερμανισμού. Με τη διαφορά ότι το πνευματικό έργο μετέρχεται την εποχή για να εκδηλωθεί αποτάσσοντας την εθνική καταγωγή του. Πολλοί Εβραίοι το αποδέχθηκαν, προς μεγάλη απογοήτευση του Στάινερ.